

amely Farkas könyvének mintegy szellemi főszereplője. A nyelvénél mélyebb s szilárdabb rétegekből táplálkozik. Valami mélyen nyugvó, sokszor rejtőzködő szellemi erőközpont sugározza ki, melyet nehéz a szavak s fogalmak eszközeivel megközelíteni s egyszerű képletekben kifejezni. Megnyilatkozik a középkori s a barokk latinságban épúgy, mint pl. a német nyelv leplei mögött is, de nem bizonyos — Széchenyi mély gondolata szerint — hogy a magyar szóval együtt egyszerűen tovább plántálható. Nem tart attól, hogy Nyugat szellemi hullámai elsöprik, mert Európa részének tudja magát s a történelem nagy áramában a «külföldieskedő» mozgalmakat is saját hasznára tudja fordítani.

*

A részletek szempontjából minden rövid összefoglalás ellen lehet kifogásokat emelni. Farkas könyve minden lényeges részletet magában foglal s mégis: a hagyomány őrei biztonnal rövidnek fogják találni egy-egy régi író méltatását s az új irodalom nyugodt és tárgyilagos összefoglalása is aligha kerülheti el a kimaradt vagy elhanyagolt írók s pártok ellentmondásait. Farkas ereje különben is az összefoglaló közösségi-szellemi áramlatok jellemzésében mutatkozik. Itt bontakozik ki művének újdonsága s e pont körül alakulhat ki valóban termékeny s eredményes vita. De e vita már inkább a tudomány belügye lesz; a magyar közönség olyan könyvet kapott kezébe, amely egy mély s európai érvényű magyarság távlatából s a modern tudomány eszközeinek segítségével mutatja meg irodalmunk szellemének fejlődését, amely tárgyi gazdagsága mellett is nagyvonalú s egységes kompozíció s amelyet élvezettel és igaz okulással olvashat.

Keresztury Dezső.

Tóth László: A tehetségtelen. Regény. Révai-kiadás.

«A szavaknak új értelmük nő, amint egyik évről a másikra új ága nő a rózsafának és új virág csattan ki a végén. A szavaknak ma új árnyalataik vannak, új fényben fűződnek meg» — írja Tóth László egyhelyütt. Hangtalan, megfoghatatlan átalakulását a szavaknak és változását annak, ami a szavak mögött van: ezt öntötte Tóth László regénybe.

Ma, új formák és új értelmek keresésének szaggatott korában az ilyen vállalkozás kilép a regénynek, a mesének, a történésnek keretéből. Többet akar és többet nyújt, mint egy olvasásnyi szórakozást és elgondolkozást. Az író beveti mondanivalójának zsinórját a problémák alaktalan, folyékony halmazába s e körül kikristályosítja azt, ami már megérett a formára. Az író leszűr bizonyos újonnan vagy újra megtalált igazságokat megállapításaival rendet oszt a forrongásban, következtet és irányt mutat.

Hogy mindezen felül pompás, színes, lüktető, pillanatra el nem landadó regényt adott Tóth László, azt talán nem is kell külön megemlíteni. A társadalomlátó bátor szókimondása egyesül benne a vérbeli író gazdag mesélőkedvével. Ez a ritka szintézis lendíti a művet a mai regényirodalom első sorába.

Gaston de Faironville, a regény «tehetségtelen» hőse irodalmi családból származik. Apja, nagyapja, dédapja költő volt. Ő maga már csak irodalmár. Ugy nő bele az irodalomba, «mint pékinas az apja kenyérsütő mesterségébe». A költészet nem izzik benne szenvedélyé, energiátlanul, kedv nélkül, mesterszerűen ír, mert apja így nevelte és így kívánja.

A történet egyszerre két ponton sűrűsödik problémává. Ae egyik: a fiú és az apa közötti ellentét tudatossá válása; a másik: a generációs

különbségeken felül az eszmék különbözősége és összecsapása. Az öreg André de Faironville gyűlöl és megvet minden gépet, mindent, ami a technikával összefügg. Fia pedig hatalmas sportkocsiján százkilométeres sebességgel vágat a kitűnő francia beton-országútakon. Gaston a rohanásban, a szédítő, duruzsoló száguldasban érzi néha azt a felszabadulást, azt az elérkezést önmagához, amelyet a költészetben kellene megtalálnia. Új darabjának bukása, egy életreszóló, erős, tiszta szerelem és egy átmeneti, kényszeredett kaland góromba testisége kirántja a mindennapiság körbenjárásából. Megcsömörlik attól az irodalmi beltenyészet-től, amiben eddig élnie kellett. Pilótának áll be. Meg akarja mutatni apjának, az egész világnak, hogy ha írónak közepes is volt, mint «ember, elsőrendű». S mint pilóta a legelső a világon. Világrekord alatt körülörpüli a földet, ünnepezt hős lesz.

A történet talán így is befejezett lenne, de Tóth László többet ad. S ebben a többetadásban van az egész regénynek a magva, a lényege. Gaston de Faironville, a tehetségtelen fiatal író fölemelkedik a földről, a társadalmi konvenciók, az irodalmi sablonok, a beletörődések, a félmegoldások földjéről. Az viszi előre és föl, a felhők fölé, ami ennek a kornak a fiataljait mind a magasba lendíti: a lélek. Tóth László regényében a szellem ellenlábasa a léleknek. A beteges, korhadt intellektualizmus a szárnyaló spiritualizmusnak. Az új kor emberének nem kell a szellemiség, amely sokszor üres szellemességgé fajul. Gaston is csak azért «tehetségtelen», mert a «századeleji aforizma-emberek» körében él. Abban a percben, hogy legyőzvéen egy bizonyos tehetetlenségi nyomatékot, elmenekül közülük, legyőzi tehetetlenségét is. Felszabadul.

Feledhetetlen a könyvnek az a fejezete, amelyben Gaston az Atlanti óceán felhői fölött a nap felé szágépével. Ez a felszabadulás pillanata. «Az Úr jár a vizek fölött» érzi meg és ráébred arra, hogy csak azért lett pilóta, hogy költő lehessen. Amit pedig írni fog, az egészen más lesz, mint amit az irodalmi szalónok finnyásai és az irodalmi kávéházak borzasai megszoktak és gyártanak. A lélek költészete lesz a szellem irodalmával szemben.

Ebben a szép és teljes kicsendülésben szinte elvész a regény két kisebb kifogásolni valója. Az egyik: a regény nőalakja kevéssé kirajzolatlan marad, noha a szerelem maga — hogy a pilótakifejezéseknél maradjunk — ha nem is a benzin, de az olaj Gaston gépének motorában. Lehet, hogy ez a hiányosság összefügg a másikkal: a regény egyes részei kissé szűkrefogottak. Valószínű, hogy a regény aránylagos rövidsége az oka ennek.

Ezért azonban bőven kárpótol az, amit különös örömmel emelünk ki: az az erős, bátor hang, amellyel Tóth László a fiatalság ügyét megszólaltatja. Már az elmondottakból, a problémák vázolt szembeállításából következik, hogy Gaston de Faironville bizonyos mértékig egy egész nemzedék képviselője. S amit Tóth László az irodalmi vonatkozásokban mond, az az ifjúság szerepére vonatkozik minden téren. «Aki az irodalmi békét akarja, az ifjúság veszedelmét akarja. Mert a fiatalság csak harccal törhet előre, békével legfeljebb előléphet, — előbb az akadémiai pálmáig, később, ha jól viseli magát, egészen a zöld frakkig.»

Tóth László ezt Párisban mondatja párisi emberrel. De nem biztos, hogy nem a Duna két partjára gondolt-e, mikor írta.

Bethlen Iván.